

ODGOJ KAO ODGOVOR NA POTENCIJU KREATIVNOSTI

Belma ALIĆ RAMIĆ
Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
belma.alic.ramic@ff.unsa.ba

Amina SMAJOVIĆ
Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
amina.smajovic@ff.unsa.ba

SAŽETAK: Aktualnost problematike kreativnosti u savremenom odgojnom diskursu je neupitna, iako se ovaj pojam danas teorijski vrlo pluralistički etablira. S tim u vezi, pojam kreativnost najuže korespondira s pojmovima novstvenost, inovacija, stvaralaštvo, potencijal, otkriće, talenat, generiranje ideja, divergentno mišljenje. Svaki od ovih pojmova identificira neke od aspekata ljudske izvedbe koje mogu biti i najčešće jesu dio kreativnosti, ali oni nisu sinonim za kreativnost. Definiranje i spoznavanje kreativnosti kao interdisciplinarnog, višedimenzionalnog pojma u savremenom odgoju je neophodno, jer saznanja o kreativnosti i njenoj prirodi znatno olakšavaju i pospješuju procese učenja i podučavanja. Cilj ovog rada je elaborirati specifičnosti kultivisanja kreativnosti u obiteljskom i školskom okruženju, uz isticanje uvjeta potrebnih za iskorake prema kreacijskom učenju i podučavanju. Kreativnost u jednom i drugom socijalnom okruženju potrebuje kreacijske vidove učenja i podučavanja; prepoznavanje kreativnih potencijala i ohrabivanje u procesu nastajanja kreativnih ideja i/ili kreativnih produkata. Odgojni čin, u cijelosti, treba da bude traganje – odgovor na potenciju kreativnosti, naročito uključujući raznolike poticaje usmjerene ka razvoju unutarnjih snaga. Posredstvom holističkog razumijevanja kreativnosti kroz različite kontekste bit će istaknute ključne odrednice i preporuke za implementiranje kreacijskog podučavanja u odgojnoj praksi.

Ključne riječi: kreacijsko podučavanje, kreativnost, odgojni čin, obiteljsko okruženje, školsko okruženje

Uvod

Polazeći od teze da je kreativnost opća osobina svojstvena svim ljudskim bićima (Gajder i Mlinarević, 2010), uviđamo potrebu da kroz teorijsku prizmu detaljnije istražimo ovaj fenomen. Kreativnost u značajnoj mjeri determinira razvojni put svakog pojedinca. Život u 21. vijeku u tzv. "društvu znanja" inicira težnju za znanstvenim istraživanjima o odlikama tog društva i kompetencijama pojedinaca koji ga sačinjavaju. Jedna od glavnih kompetencija za društvo budućnosti je i kreativnost. Putem otkrivanja teorijskih postavki o

kreativnosti i implementacijom istih u praksi, moguće je odgovoriti na nepredvidljive futurološke obrazovne potrebe. Aludirajući na savremena, objektivna i sistematizirana poimanja kreativnosti kao ključnog faktora rasta i razvoja svakog pojedinca, ukazujemo na to da, potičući i doprinoseći razvoju kreativnosti pojedinca, doprinosimo progresu i pozitivnom pomaku društva.

Danas, više nego ikada, svjedočimo tome da promjene u odgoju i obrazovanju impliciraju i promjene u načinima po(d)učavanja, a kao odgovor na novonastale promjene javlja

se kreacijsko po(d)učavanje koje artikulira kreativne izražaje djece i mladih. Kroz ovaj rad snažno podržavamo ideju o etabliranju pedagogije kreativnosti pod uticajem koje se na proaktivan način suprotstavlja ekonomizaciji znanja. Kreacijsko podučavanje polazi od transformativne i savremene odgojno-obrazovne paradigme, respektirajući, pri tome, specifičnosti kreacijskog procesa, ali i multipotencijale djeteta. Slijedom navedenog, u nastavku rada prvo ćemo napraviti kratak pregled definiranja i razumijevanja kreativnosti. Zatim ćemo kroz isticanje obiteljskih

i školskih kontekstualnih posebnosti ukazati na njihovu ulogu u razvoju kreativnosti. Elaborirajući obiteljski i školski etos prikazat ćemo ulogu i efekte koje ova primarna socijalna okruženja kreiraju.

Konceptualizacija kreativnosti

Poimajući čovjeka kao beskonačni potencijal dolazi se do pedagoški izražene biti čovjeka. Naime, odgoj je odgovor na stanje čovjeka koji je s jedne strane obdaren potencijom, sposobnošću da uči i napreduje, a s druge strane bespomoćnošću za samostalno i izolirano učenje i razvijanje. Odgoj, dakle, svoju legitimnost prvenstveno dostiže zahvaljujući potrebi za pedagoškom rukom kako bi se očovječio, kako bi ga se pedagoškim vođenjem potaklo na ostvarenje i usavršavanje. Čovjek je obdaren poučljivošću i plastibilnošću (Bežić, 1978) jednako kao i odgojivošću (Slatina, 2005, 2023), stoga je odgoj odgovor na njegovu potenciju.

Jedan od elemenata općeg ljudskog potencijala je i kreativnost, koja je imanentna svakom čovjeku. (Vranjković, 2010; Bognar, 2012; Perić, 2013; Beroš, 2018 i Martinović-Bogojević, 2020, Pušina, 2020a, 2020b) Kako je potreba za stvaranjem sastavni dio prirode svakoga čovjeka, Pušina (2020a:15) ističe da se na ljudsku kreativnost treba gledati u relaciji s drugim razvojnim procesima, jer ona nije "ekskluzivan, nego inkluzivan fenomen/izazov". Odgoj je proces (su)kreiranja čovjekove ličnosti, čovjekovog duha; proces u kojem se kreativnost da buditi i razvijati, a u čijoj je osnovi sloboda pojedinca. (Lyotard, 2005; Liessmann 2008; Komar, 2011) Tek slobodnim maštanjem, mišljenjem, izražavanjem stvaraju se predušlovi za razvoj ljudskih kreativnih snaga. (Slatina, 2005, Pušina, 2020) Ova unutrašnja sloboda u okvirima savremenih, interakcionističkih teorija kreativnosti se razumijeva kao "oaza sigurnosti" (Amabile i Pratt, 2016, prema Pušina 2020a), odnosno kao pretpostavka za uspostavljanje "kreativnih prostora" – prostora

gdje se mogu isprobati različite stvari, izabrati predmet istraživanja, isti smjestiti u odgovarajuće metodološke okvire, analizirati, istraživati i izvoditi zaključci. Međutim, značajno je naglasiti da se ne radi o bezgraničnoj slobodi, jer sa slobodom koindicira i odgovornost. Kreativnost se kultivira isključivo kroz odgovornu slobodu, primjenu znanja radi dostizanja općeg dobra te kroz pronalazak ravnoteže između intrapersonalnih, interpersonalnih i institucionalnih interesa, tj. kroz njihovo pomirenje. Kreativnost treba da sadrži etičku komponentu. Runco i Jaeger (2012), Wang i Murnighan (2015), kao i Pušina (2020a, 2020b) upozoravaju da proces stvaranja zahtijeva originalnost i korisnost. Originalnost jeste esencijalna za kreativnost, ali ona nije dovoljna. Ideje i produkti koji su originalni mogu biti posve beskorisni. Na tragu toga, korisnost u kreacijskom procesu poprma formu vrijednosti. Vrijednosti višeg reda (istina, dobrota, ljepota, pravda, svetost) zapravo su integral kreativnosti. Objašnjenje kreativnosti preko principa istine i dobrote nalazi se i kod Sternberga. (2017) On drži da svijest o etici i rukovođenje etičkim načelima mora biti vrhovni postulat u kreacijskim procesima. Slično, Spaemann (2008) ukazuje da sama korist za pojedinca ne smije biti temelj vrijednosnih prosudbi prilikom stvaranja novih i korisnih ideja ili produkata, već to isključivo treba biti opće dobro. Ovakva promišljanja su isplivala kao reakcija na brojna neetična ponašanja kreativnih pojedinaca. Kreativni pojedinci imaju povećanu sposobnost da generišu raznolika opravdanja svog neetičkog ponašanja (vidjeti više u Gino i Ariely, 2012), što je izuzetno indikativno. Ovakva opravdanja omogućavaju osobama da: (1) maksimiziraju vlastite interese i okoriste se kroz nemooralna ponašanja, (2) održe pozitivno samopoimanje. (Shalvi i dr., 2015) I druge studije su pokazale isto; kreativni pojedinci se etičkih napetosti rješavaju kroz sebične racionalizacije: ponašaju se dovoljno nepošteno da bi profitirali od svog neetičkog

ponašanja, ali dovoljno pošteno za izgradnju i očuvanje pozitivne slike o sebi, slike moralne ličnosti. (Gino i dr., 2009; Mazar i dr., 2008, sve prema Gino i Ariely, 2012) Zbog ove, tamne strane kreativnosti, kreacijsko podučavanje mora da sadrži moralno-oblikujuću sastavnicu. Istinski kreativni rast je praćen i moralnim rastom. Kroz kreacijsko po(d)učavanje (su)izgrađuju se i moralne kvalitete čovjeka; njegova svijest i savjest, uvjerenja i opredjeljenja, umješnost i predanost, rezoniranje i rasuđivanje, karakter, navike i obrasci ponašanja. Jedino komplementarna podrška kreativnom i moralnom razvoju je pedagoški relevantna. Još je nekoliko znakovitosti kreacijskog podučavanja. No, prije toga, potrebno je demistificirati konstrukt kreativnosti.

Danas je evidentno prisustvo pluralističkog interpretiranja pojma kreativnost. Iako se nekada vjerovalo da je kreativnost božanski dar, a ne produkt pojedinca (Sternberg i Lubart, 1996), iskorak se desio onog trenutka kada su se prihvatile pedagoški optimističnije teorije o ljudskom razvoju. Mogućnosti modifikacije pojedinih svojstava ličnosti ukazuju da čovjek nije predodređen na jedan konačan ishod (Slatina, 2005) i da se na određene strukture može intencionalno djelovati još od ranog djetinjstva. Kreativnost jeste opći ljudski potencijal koji se, kao takav, treba oblikovati. Odgovornost za aktualizaciju potencijala djece i mladih u različitim oblastima pripada, prije svega, obitelji i školi. U prilog tome, Pušina (2020a:48) naznačava da "osoba može imati sve potencijale biti kreacijskom, ali bez bar minimalne podrške okruženja – mikro i makro socijalnih faktora (osobito obitelji/porodice i škole) ovi potencijali ostaće nerealizirani", u čemu se vidi važnost odgoja kao odgovora na kreativnu snagu čovjeka.

Kreativnost se razumijeva i kao ishod mašte, kao umijeće promatranja pojava i stvari u novom i drugačijem svjetlu, ili pak kao proces povezivanja starih informacija na novi način. (Treffinger, 1988) Jako blisko je poimanje Jukića (2015:4) za kojeg

kreativnost predstavlja “mentalni proces koji uključuje stvaranje novih ideja, pojmova ili rješenja problema ili novih poveznica između postojećih ideja i pojmova”, kao i Welcha i McPhersona (2012) koji definiraju kreativnost kao sposobnost čovjeka da koristi svoju maštu pri osmišljavanju rješenja složenih problema.

Interesantno je i tumačenje kreativnosti kroz četiri osnovna skupa karakteristika: stvaranje ideja, produktivnost ideja, otvorenost i hrabrost za istraživanje ideja i slušanje osobnog unutarnjeg glasa. (Treffinger, 2002, prema Bognar, 2012) Prvi se odnosi na sposobnost divergentnog mišljenja, što uključuje fluentnost, fleksibilnost, originalnost, elaboraciju i metaforičko mišljenje. Nakon generiranja ideja predstoji kritički pristup u kojem se, konvergentnim mišljenjem, ideje analiziraju, redefiniraju, reorganiziraju, sintetiziraju, evaluiraju, traže poveznice između njih. Otvorenost i hrabrost za istraživanje oslikavaju sposobnosti toleriranja neizvjesnosti i prihvatanja višeznačnosti, smisao za humor, razvijenu imaginaciju, otvorenost za nova iskustva, spremnost na prihvatanje rizika itd. Posljednja značajka, prema Treffingeru (2002, Bognar, 2012), jeste slušanje osobnog unutarnjeg glasa, što je u neraskidivoj vezi sa samorazumijevanjem; svijesti o vlastitoj kreativnosti, ustrajnosti, oslobođenosti od predrasuda, unutarnjom kontrolom, radnom etikom itd. Sve navedene karakteristike imaju pedagoški kovnu prirodu i podložene su brojnim uticajima.

Sintetizirajući nalaze teorijskih i empirijskih istraživanja jasno se razabire da kreativnost predstavlja kreiranje novih, drugačijih, iznenađujućih i korisnih, vrijednih i prikladnih ideja ili proizvoda. Schubert (2021) skreće pažnju na dvije skupine pitanja koja izazivaju rasprave, a koja nisu u potpunosti ni danas riješena: (1) koji su to granični uslovi/kriteriji novosti i da li je ona kategorična, (2) ko donosi sud o tome da li je u kojem obimu neka ideja ili proizvod koristan? Nema sumnje u to da su procjene ideja i proizvoda najadekvatnije

mjere koje daju informacije o postojanju kreativnosti, ali one odražavaju manifestnu kreativnost i dominantno su usmjerene na krajnji rezultat kreativnosti. Zalažemo se za to da se i sam proces razumijeva kao kreativan, pa čak i ukoliko ne ishodi egzaktnim i očiglednim doprinosima, uvidima, idejama, proizvodima. Corazza (2016) također traži da se angažman u kreacijskom procesu prizna kao vitalni dio kreativnosti, neovisno o tome da li će uloženi naponi biti prepoznati i validirani od društva. Na slično je još 1962. godine ukazao Maslow, sugerirajući da su dostignuća manje važna u procesu stvaranja. Dostignuća percipira samo kao popratnu pojavu kreativnosti, epifenomen. Daleko važnija su iskustva rasta koja se posreduju i osobine ličnosti koje se, kroz ova iskustva, profiliraju u kreacijskom procesu. Karakteristike kreativnih ličnosti su hrabrost, sloboda, maštovitost, spontanost, pronicljivost, integritet, samoprihvatanje, ekspresivnost, znatiželja, intrinzična motivacija. Na ovo se može nadovezati stajalište Lubarta i Getza (2011) i njihovo akcentiranje endogenog razvoja u okvirima kreacijskih procesa. S obzirom na to da je kreativnost rezultat kompleksne interakcije između osobe i društvenog okruženja, do ovog razvoja dolazi samo u obogaćenim, poticajnim okruženjima, primarno obiteljskom i školskom.

Kreativno obiteljsko okruženje: poticanje kreativnosti u obiteljskom kontekstu

Kreativnost je osobina koja je svojstvena svim pojedincima, dio je čovjekove prirode i stoga ju je moguće razvijati kod svakog djeteta. Posmatrajući kreativnost iz perspektive pedagogije, važno je istaknuti da ona nije urođena, unaprijed uobličena ili dovršena osobina koja se ne može podsticati, što bi za pedagogiju bilo potpuno bespredmetno. (Kunac, 2015) Perspektiva iz koje se promatra i shvata kreativnost implicira i adekvatna ponašanja roditelja kako bi se kultivirali kreativni potencijali djeteta.

Ako roditelj kreativnost shvata irelevantno i misli da se ona ne može razvijati, okruženje koje on kreira za svoje dijete će biti veoma siromašno po podražajima neophodnim za razvoj kreativnih iskaza djeteta. S druge strane, ukoliko roditelj prepozna dobrobiti kreativnog načina mišljenja i izražavanja za uspjeh u životu, on će nastojati osigurati obilje kreativnih stimulusa u primarnom obiteljskom okruženju kako bi se kreativna snaga afirmirala. Pokazalo se da roditelji koji cijene kreativnost i stvaraju kreativno okruženje češće podupiru dječiju kreativnost. (Pugsley i Acar, 2020; Liang i dr., 2022) Dizajniranje adekvatnog obiteljskog okruženja traži i da se odgajnik pedagoški vodi kroz poticajne, smislene, slobodne i interesom obogaćene interakcije sa sadržajem iz svijeta. Takav kreativan odgoj Ben Morris (1969, prema Nola, 1987:11) vidi kao “radosno otkrivanje svijeta od strane djece, otkrivanje svojih ljudskih moći, snage konstrukcije i ekspresije, imaginacije i intelekta”. Odgojni čin, dakle, treba da bude traganje i otkrivanje – odgovor na potenciju kreativnosti, putem razolikih kreacijskih poticaja usmjerenih aktualizaciji i unapređenju sposobnosti, znanja, motivacije, stilova učenja/razmišljanja i osobina ličnosti. Razvoj kreacijskih multipotencijala odgajnika pripisuje se samoaktivitetu kao izvornom aktu ljudske prirode. Kreativni razvoj ima “različit tok u zavisnosti od organizacije aktivnosti djeteta tj. od učenja koje može imati različite oblike pa će dati i različite efekte”. (Stojaković, 1986:25) I drugi znanstvenici napominju da je aktivitet preduvjet realiziranja (kreativnih) potencijala ličnosti (vidjeti više u Sternberg, 1997b, 1999a, 1999b; Pušina 2020b); uspješno inteligentna osoba se prilagođava postojećem okruženju kroz mijenjanje sebe, (pre)oblikuje postojeće okruženje gdje je to moguće ili napušta sredinu i bira novu koja će podržati dispozicije koje posjeduje ukoliko prilagodba i modeliranje ne daju očekivane rezultate. Odgoj zapravo treba biti poticaj za razvoj

kreativnosti u kojem fundamentalnu ulogu ostvaruje odgajnik/dijete kroz vlastiti aktivitet. Vlastita aktivnost je autentična ljudska djelatnost u kojoj dijete doživljava sebe kao aktivnog subjekta koji djeluje na druge snagom sopstvenih svjesnih i slobodnih odluka, što stimulira kreativni razvoj. (Olubiński, 2008) Vlastitu aktivnost djeteta treba promatrati kao autonomno i prirodno uvježbavanje kreativnosti, uključujući suočavanje vlastitih mogućnosti i ograničenja s mogućnostima i ograničenja realnosti. (Badora, 2023) Kroz ovakve aktivnosti neminovno se pospješuje izgradnja samopouzdanja djeteta i spremnost za preuzimanje rizika, što je presudno u suočavanju i prevazilaženju prepreka s kojima će se kasnije susretati. Može se zaključiti da podržavajuće obiteljsko okruženje pogoduje kreativnosti, za razliku od kontrolirajućih, obeshrabrujućih, hladnih obiteljskih okruženja koja inhibiraju kreativnost. Odgojni proces svakako zahtijeva kvalitetnu socijalnu interakciju i komunikaciju odgajnika i odgajatelja u kojoj je prisutno pedagoško razumijevanje, pedagoška uvidavnost i takt, ophođenje i djelovanje u smjeru ostvarivanja odgojnog smisla kreacijskih procesa. Ove stavke umnogome odražavaju roditeljski stil odgajanja. Neosporno je da roditelji koji su topli, zadovoljavaju potrebe djeteta za kompetentnošću i responsivni su na potrebe djeteta da istražuju svoju okolinu vlastitim tempom doprinose razvoju kreativnog identiteta svoje djece. Znanstvenici su utvrdili da je autoritarni stil roditeljstva negativno povezan s dječijom kreativnošću (Miller i dr., 2012), dok druga dva stila, permisivni i autoritativni, olakšavaju pretvaranje kreativnog potencijala u postignuće. (Fearon i dr., 2013; Miller i dr., 2012; Popescu i dr., 2015, sve prema Liang i dr., 2022) Drugim riječima, ozbiljnost i kažnjavanje, prijekori, ograničenja i nedosljednosti, pretjerana kontrola imaju tendenciju umanjivanja dječije kreativnosti, dok toplina i briga za razvoj djece, roditeljsko obezbjeđivanje strukture, uključenost i angažiranost,

podrška autonomiji djece omogućavaju ispoljavanje kreativnih posebnosti. (Dong i dr., 2022) U toplim, brižnim, uključivim obiteljskim okruženjima i istim takvim "subjekt-subjekt" kreacijskim pedagoškim odnosima roditelja i djeteta, odgajnik se osnažuje za suočavanje s različitim izazovima koje mora proći u svakodnevnim susretima sa svijetom a, pri tome, (p) ostati kreativan. (Buber 1977, 2002) Literatura dokumentira da roditelji kreativne djece imaju poseban pristup roditeljstvu koji pogoduje razvoju kreativnih potencijala, a što je vidljivo iz njihovih kućnih okruženja; interakcije s djecom i iskustava kojima ih izlažu. (Kohanyi, 2011) Isti autor, dalje, navodi da oni: (1) vode svoju djecu u pozorišta, koncertne dvorane, muzeje i biblioteke, (2) poštuju učenje i podržavaju intelektualne i umjetničke interese djece, (3) njeguju sopstvenu kreativnosti i nastoje biti uzor kreativnosti, (4) vole izazovne rasprave i izrazito se angažiraju u njima, (5) redovno čitaju svojoj djeci od najranijeg uzrasta, (6) uvažavaju mišljenja djece i ono što djeca govore i čine smatraju važnim, (7) čuvaju radove svoje djece i ponose se njima, (8) potiču djecu da budu neovisna, (9) modeliraju ponašanja koja traže disciplinu i rad, (10) dizajniraju okruženje u kojem se dijete osjeća viđenim, vrijednim, cijenjenim i voljenim. Ova linija istraživanja je usmjerena na toplinu, podršku i prihvatanje. Međutim, postoji i druga linija istraživanja i njoj ekvivalentan put koji dopušta razvoj kreativnosti, a povezan je sa slobodom, stresom i odbacivanjem. Znanstvenici su potvrdili da i neugodna, traumama ispunjena okruženja mogu povećati kreativnost. Primjera radi, u istraživanju koje je proveo Goertzel sa saradnicima (1978, prema Kohanyi, 2011) konstatirano je da je 40% sudionika koji su okarakterizirani kao kreativni doživjelo stresno djetinjstvo. Naprimjer, odgajali su ih samohrani roditelji, često su se selili, svjedočili su scenama nasilja, bili su žrtve zanemarivanja, zlostavljanja i napuštanja, patili su zbog gubitka ili bolesti brata/sestre ili jednog/oba roditelja. Da

tokom životnih kriza i stanja dezintegracija s nepovoljnim obiteljskim pozadinama može doći do (kreativnog) rasta smatraju i drugi znanstvenici. (Vidjeti više u Chan, 2005; Kohanyi, 2011; Silverman, 2013) Kreativne aktivnosti, tako, mogu da (po)služe kao emocionalni izlaz u disharmoničnim obiteljima. (Piirto, 1998) No, potcrtavamo da uticaj stilova roditeljstva na kreativno razmišljanje, uprkos brojnim saznanjima, ostaje nejasan. Situaciju dodatno usložnjava to što nije razjašnjeno djelovanje određenih faktora na stil roditeljstva kakve su sociodemografske i socioekonomske varijable. (Zhao i Yang, 2021) U svakom slučaju, uloga obitelji i obrazaca obiteljskog odgoja u razvoju kreativnosti se ne može zanemariti, kao što se ne može zanemariti ni uloga škole i odgojno-obrazovnih iskustava. Za Yeha (2004) ova dva neposredna ekološka sistema (obiteljski i školski) međusobno djeluju i od krucijalnog su značaja za kreativnost. Niti jedan od njih ne može samostalno osigurati kreativan rast, bez adekvatne podrške drugog.

Kreativno školsko okruženje: poticanje kreativnosti u školskom kontekstu

Poticanje kreativnosti dužnost je odgojno-obrazovnih ustanova. Priprema učenika za sve kompleksniji svijet traži vještine rješavanja problema posredstvom kreativnog razmišljanja i izražavanja. Robinson (2011) kaže da budućnost naše civilizacije ovisi o kreativnim sposobnostima mladih osoba i da je, tragom toga, jedna od najvažnijih stvari koje možemo učiniti njegovati kreativnost u školama. S ovom predodžbom da se podrže kreativne aspiracije učenika razvila se pedagogija kreativnosti. U središtu pedagogije kreativnosti nalazi se kreacijsko podučavanje. Ono je specificirano kao vođenje učenika kroz procese učenja integrirajući pedagoška znanja o kreativnosti, metodama i strategijama ohrabrivanja kreativnosti i načinu primjene ovih strategija u školama. To ishodi

promjenama u razmišljanju i ponašanju; najprije novim, korisnim namumima i idejama, uvidima i razumijevanjima, performansama i produktima. (Beghetto i Vasquez, 2022) Znanstveno je diskutabilan stav Jobertove (2001) prema kojoj pedagogija kreativnosti usko korelira s pedagogijom umjetnosti. Smatra i da nastavnici nisu niti se mogu didaktičko-metodički osposobiti za podučavanje o kreativnosti, podučavanje za kreativnosti i podučavanje s kreativnošću. Međutim, ovi zaključci ne interferiraju s nalazima novijih studija o kreativnosti. Činjenica jeste da se kreativnost percipira kao osobina “uglavnom manifestirana u području umjetnosti i društvenih nauka i mada učitelji cijene kreativnost, općenito se osjećaju nepripremljenim da identificiraju i potiču kreativnost u obrazovnom kontekstu”. (Pušina, 2020b:106) Polje umjetnosti je sasvim sigurno bitno područje kreativnog djelovanja, područje gdje se kreativnost može njegovati kod svih učenika s posebnim naglaskom na individualizaciju, ali kreativnost se, osim u umjetnosti, javlja u svim domenama rada i života. Proces kreacije se odvija apsolutno identično kod slikanja, komponovanja, dramaturgije, inženjstva, modeliranja, konstruiranja, testiranja i slično. (Rogers, 1961, prema Bogdanović-Čurić, 2018) Da bi došlo do evociranja viših misaonih procesa u svim poljima nužno je kreativnost teorijski, a potom i empirijski izvesti iz diskursa umjetnosti, ili napraviti neku vrstu rekonceptualizacije gdje će se umjetnički procesi i prakse uvesti kao katalizator razvoja kreativnosti kod učenika. (Vidjeti više u Laduca i dr., 2018; Solé i dr., 2020) Odgovornost za navedeno velikim dijelom pripada i nastavniku. Rezultati međunarodnih istraživanja ukazuju da pedagoško okruženje koje modelira nastavnik ima ulogu u kreativnom razvoju učenika. (Davies i dr., 2013) Pri dizajniranju nastavnih scenarija ključna su uvjerenja nastavnika o kreativnosti, koja se, ukoliko su povoljna, potom prevode u kreativne nastavne prakse. Pušina

(2020b) bilježi postojanje tri temeljna ovakva uvjerenja: uvjerenje o kreacijskoj samoeфикаsnosti (spremnost za određeni kreacijski zadatak/izazov), uvjerenje o kreacijskoj metakogniciji (svijest o vlastitim kreacijskim snagama i slabostima i prilikama za njihovo ispoljavanje), uvjerenje o kreacijskom self-konceptu (da li nastavnici sebe vide kao kreativnu osobu). Ova tri uvjerenja zajedno sačinjavaju kreacijski identitet nastavnika. Referirajući se na mišljenja drugih autora, Pušina (2020b:107) utvrđuje da je prva skupina uvjerenja – uvjerenja o kreacijskoj samoeфикаsnosti – najznačajnija zbog “usmjerenosti na budućnost, specifičnost zadataka i mogućnost oblikovanja/razvijanja i može biti ključna determinanta dosezanja kreacijskih ishoda”. Ove spoznaje su vrlo ohrabrujuće jer potvrđuju mogućnost pedagoškog interveniranja po pitanju kreativnih sposobnosti nastavnika. Upravo je jedna od često isticanih prepreka kreativnosti izostanak povjerenja u vlastitu kreativnost kod nastavnika, ali i gledište prema kojem se nastavnici nikakvim obrazovanjem (inicijalnim obrazovanjem, pripravnštvom ili stručnim usavršavanjem) ne mogu opremiti kreacijskim kompetencijama. Osim spomenutih emocionalno-percepcijskih, postoji još mnoštvo barijera kreativnosti u školama. One su najčešće prouzrokovane nefleksibilnim nastavnim planovima i programima, standardiziranim obrascima usvajanja i vrednovanja znanja te ograničenim resursima. Navedene prepreke pretočene u opresivne nastavne prakse poput izostanka podučavanja o kreativnosti, nemogućnosti izbora i istraživanja, nepostojanja aktivnosti kojima se razvija mašta i imaginacija, manjka aktivnosti kojima se promiče konstruktivizam, a učenje čini interesantnijim, nepoticanja unutrašnje motivacije učenika pri rješavanju problemskih zadataka, sputavaju procvat kreativnosti. I dok su ove prepreke generirane školskom kulturom; pravilima, normama, ideologijama, tradicijom, postoje i prepreke koje su na osobnoj razini. Rezultati ispitivanja

su pokazali da barijere na osobnoj razini kao inhibiranost, sramežljivost, nedostatak motivacije, povučенost, rastresенost, nesigurnost, tjeskoba, nemir, nisko samopouzdanje, znatno utiču na kreativnost učenika, i, što je naročito interesantno, u većoj mjeri nego socijalne barijere. (Beloyianni i Zbainos, 2021) Kreirati školsko okruženje senzibilizirano za kreativnost učenika traži, prije svega, da se prepreke koje otežavaju produkciju kreativnih ideja prepoznaju i uklone, ili barem minimiziraju. Kako je pedagogija kreativnosti podržana stajalištima konstruktivizma (Pande i Bharathi, 2020, prema Moula, 2021), izgledno je da će aktivno, iskustveno učenje povećati motivaciju učenika za sudjelovanje u nastavi i usmjerenost ka cilju. Socio-konstruktivistička paradigma je zasnovana na susretima, dijalogu i razmjeni iskustava, kooperativnom radu i saradnji. U takvoj atmosferi različitosti se poštuju, ideje cijene, a greške prihvataju kao sastavni dio procesa učenja. Eminentni stručnjaci (pedagozi i psiholozi) pozdravljaju ideju o kreiranju autentičnih, sigurnih i toplih okruženja, oslobođenih vanjskih pritisaka, standardizacije, normiranja, kvantificiranja, kompeticije. Uspostavljanje kreacijski poticajne klime za učenje pretpostavlja zadovoljavanje barem nekoliko uvjeta za razvoj kreativnosti, i to: ponuditi uzor kreativnosti, osigurati raznolike mogućnosti za istraživanje i otkrića, posredovati pri novim iskustvima, potpomagati aktivno bavljenje širokim spektrom materijala, predmeta, problema, podržavati specifične interese i ohrabrivati neovisno mišljenje učenika. (Cvetković Lay, 2002) Kompilacijom nalaza 35 studija, Cremin i Chappell (2019) su identificirali sedam stavki od značaja za kreacijsko podučavanje: generiranje ideja kroz istraživački rad, autonomija, zaigranost, rješavanje problema, preuzimanje rizika, saradnja i ko-kreiranje, kao i kreativnost nastavnika. Uputno je i: (1) dozvoljavati eksperimentalne aktivnosti uz pojašnjenje njihove svrhe, (2) poticati samoizražavanje orijentirano na zadatak,

(3) uvažavati faze kreativne aktivnosti i dati više vremena za izradu zadata(a) ka, (4) pomoći u razvijanju svjesnosti o različitim kontekstima u kojima se mogu pojaviti ideje i njihovim modusima, (5) njegovati imaginaciju, intuiciju, znatiželju i propitivanje, kao i mogućnost izbora, (6) staviti naglasak na praktične radove, istraživačke zadatke i zadatke orijentirane na rješavanje problema, (7) akcentirati učenje koje je živopisno, jasno, stvarno i relevantno, (8) pružiti konstruktivne povratne informacije, (9) prihvatiti greške, (10) cijeniti individualnost. (Promoting Creativity in Education, 2006, prema Perić 2013) Sve ove strategije za povećanje kreativnosti u učionicama "pokrivaju" dva modaliteta kreacijskog podučavanja, i to podučavanje s kreativnošću (kreativno podučavanje) i podučavanje za kreativnost (podučavanje kreativnosti). Kreativno podučavanje ilustrira upotrebu maštovitih, zanimljivih i učinkovitih pristupa, a podučavanje kreativnosti ima za cilj uočavanje i poticanje kreativnih sposobnosti djece i mladih kao i njihovo osnaživanje u procesima samoaktualizacije i razvoja kreativnog identiteta. Izuzev ova dva, Beghetto (2017) razlikuje i podučavanje o kreativnosti. Pojašnjava kako se podučavanjem o kreativnosti učenici upoznaju s brojnim teorijama i otkrićima u sferi kreativnosti te im se nastoje približiti kreativne ideje i produkti u raznovrsnim pojavnim oblicima kako bi ih bolje shvatili. Uključujuća klima visokih kreativnih očekivanja iziskuje postojanje sve tri forme kreacijskog podučavanja: podučavanje o kreativnosti, podučavanje

za kreativnost i podučavanje s kreativnošću. Učenici mogu ovladati vještinama kreativnog mišljenja i izražavanja i osposobiti se za rješavanje problema kroz kreativan pristup nastavnika zahvaljujući dubljem konceptualnom razumijevanju samog fenomena kreativnosti.

Kreativnost je poput poluge za poboljšanje i unapređenje procesa učenja i podučavanja. Emancipatorsko-kreacijska pedagogija traži reorganizaciju sistema odgoja i obrazovanja, i teži stvaranju refleksivne kulture koja podupire različite forme kreacija. Osim kulture kreativnosti, važno je kreiranje obrazovnih politika – inovativna i maštovita uređenja nastavnih planova i programa, nastavnih udžbenika i drugih materijala za učenje i podučavanje te promicanje kreativne prakse kroz pozicioniranje kreativnosti unutar samoga akta podučavanja.

Zaključak

Otkrivanje kreativnosti i kreacijskih procesa oduvijek je bio poseban izazov, a ovaj rad etablira neke od specifičnosti kreativnosti čije razumijevanje implicira spoznaju kreacijskog putovanja svakog odgajnika. U kontekstu razvoja kreativnosti, može se konstatirati da je važno početi od holističkog pristupa odgajaniku i razumijevanja njegove unutarnje slobode koja posreduje u izražavanju kreativnih potencijala. Na osnovu svega prethodno napisanog, zaključujemo da odgoj treba biti poticaj za razvoj kreativnosti u kojem fundamentalnu ulogu ostvaruje odgajnik/dijete kroz vlastiti aktivitet. Međutim, da

bi odgajnik proizveo kreativne ideje i produkte potreban mu je poticajni i osnažujući obiteljski i školski etos koji pomoću svih svojih dimenzija podržava kreativna nastojanja.

Ovaj rad integrativno implicira nužnost promjene i reafirmacije savremene obrazovne paradigme te sugerira implementiranje kreacijskog po(d)učavanja na svim razinama školovanja. Okosnicu rada čini shvatanje kreativnosti kao inkluzivnog dijela odgoja i obrazovanja koje treba biti prožeto kroz sve vidove učenja i podučavanja, a ne izučavano kao zaseban predmet. Kreacijsko podučavanje proklamira novstvenost i raznolikost metodičkih scenarija, koji se zasnivaju na proaktivitetu učenika, kreativnim i efikasnim tehnikama učenja i podučavanja. Kreacijski odnos i podučavanje doprinose produktivnijem radu učenika, holističkom razvoju ličnosti i kvalitetnoj odgojno-obrazovnoj refleksivnoj praksi. Shodno svemu navedenom u ovom radu, vidljivo je da kreacijsko po(d)učavanje polazi od recipročnosti u pedagoškom odnosu, zajedničkog otkrivanja snaga i prevazilaženja svih izazova zajedno s odgajnikom. Ono pretpostavlja razumijevanje prirode kreativnosti, kreacijskih procesa i suštinske uloge u odgojno-obrazovnom djelovanju koji vodi ka samoaktualizaciji ličnosti. S obzirom na prethodno istaknuto, ovaj rad može poslužiti kao polazište za buduća istraživanja s ciljem propitivanja aspekata kreacijskog po(d)učavanja, dovodeći ga u vezu s navođenjem na kreativnost, što bi trebalo biti pragmatični imperativ savremenih didaktičkih sistema.

Literatura

- Arar, Lj., i Rački, Ž. (2003). "Priroda kreativnosti". *Psihološki teme*, 12, 3–22.
- Badora, A. (2023). "Self-Activity of Preschool Children During Social Isolation Caused by the COVID-19 Pandemic, as Declared by Their Parents". *Nauczyciel i Szkoła*, 18, 1, 103–121. <http://dx.doi.org/10.35765/eetp.2023.1868.08>
- Beghetto, R. A. (2017). "Creativity in teaching". U: J. C. Kaufman, V. P. Glăveanu, i J. Baer (ur.), *The Cambridge handbook of creativity across domains*, 549–564. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316274385.030>
- Beghetto, R. A., i Vasquez, A. M. (2022). "Creative learning: A pedagogical perspective". U: L. J. Ball i F. Vallee-Tourangeau (ur.), *Routledge International Handbook of Creative Cognition*. New York: Routledge.
- Beloyianni, V., i Zbainos, D. W. (2021). "What hinders creativity? Investigating middle school students' perceived influence of barriers to creativity for

- improving school creativity friendliness". *DOSSIER – Creativity, emotion and education*, 37, 2, 1-19. <http://dx.doi.org/10.1590/0104-4060.81409>
- Beroš, I. (2018). "Kreativnost kao transcendentno-aktivistička karakteristika pojedinca". *Acta Iadertina*, 15, 2, 49-72. <https://doi.org/10.15291/ai.2813>
- Bezić, Ž. (1978). "Nova škola". *Obnove ni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 33, 5, 420-429.
- Bognar, B. (2004). "Poticanje kreativnosti u školskim uvjetima". *Napredak*, 145, 3, 269-283.
- Bognar, L. (2012). "Kreativnost u nastavi". *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja odgoju i obrazovanju*, 153, 1, 9-20.
- Chan, D.W. (2005). "Self-Perceived Creativity, Family Hardiness, and Emotional Intelligence of Chinese Gifted Students in Hong Kong". *Journal of Secondary Gifted Education*, 16, 2-3, 47-56. <https://doi.org/10.4219/jsge-2005-471>
- Corazza, G. E. (2016). "Potential Originality and Effectiveness: The Dynamic Definition of Creativity". *Creativity Research Journal*, 28, 3, 258-267. <https://doi.org/10.1080/10400419.2016.1195627>
- Cremin, T., i Chappell, K. (2019). "Creative pedagogies: a systematic review". *Research Papers in Education*, 1-33. <https://doi.org/10.1080/02671522.2019.1677757>
- Cvetković Lay, J. (2002). *Ja hoću i mogu više: Priručnik za odgoj darovite djece od 3 do 8 godina*. Zagreb: Alinea.
- Čudina-Obradović, M. (1990). *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Davies, D., Jindal-Snape, D., Collier, C., Digby, R., Hay, P., i Howe, A. (2013). "Creative learning environments in education—a systematic literature review". *Thinking Skills Creativity*, 8, 80-91. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2012.07.004>
- Dong, Y., Lin, J., Li, H., Cheng, L., Niu, W., i Tong, Z. (2022). "How parenting styles affect children's creativity: Through the lens of self". *Thinking Skills and Creativity*, 45. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2022.101045>
- Gino, F., i Ariely, D. (2012). "The dark side of creativity: Original thinkers can be more dishonest". *Journal of Personality and Social Psychology*, 102, 3, 445-459. <https://doi.org/10.1037/a0026406>
- Gruszka, A., i Tang, M. (2017). "The 4P's Creativity Model and its Application in Different Fields". *Handbook of the Management of Creativity and Innovation*. 51-71.
- Joubert, M. M. (2001). "The Art of Creative Teaching: NACCCE and Beyond". U: A. Craft, B. Jeffrey, i M. Leibling (ur.), *Creativity in Education* (17-34). London: Continuum.
- Kohanyi, A. (2011). "Families and Creativity". U: Runco, M. A., i S.R. Pritzker (ur.), *Encyclopedia of Creativity* (str. 503-508). Amsterdam, Netherlands: Elsevier Academic Press.
- Komar, Z. (2011). *Teorija pedagogije s obzirom na pojam svrbe*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Kunac, S. (2015). "Kreativnost i pedagogija". *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 156, 4, 423-446.
- Laduca, B., Ausdenmoore, A., Katz-Buonincontro, J., Hallinan, K., i Marshall, K. (2017). "An Arts-Based Instructional Model for Student Creativity in Engineering Design". *International Journal of Engineering Pedagogy*, 7, 1, 34-57. <https://doi.org/10.3991/ijep.v7i1.6335>
- Liessmann, K. P. (2008) *Teorija neobrazovanosti: zabluda društva znanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Liang, Q., Niu, W., Cheng, L. i Qin, K. (2022). Creativity Outside School: The Influence of Family Background, Perceived Parenting, and After-school Activity on Creativity. *The Journal of Creative Behavior*, 56, 138-157. <https://doi.org/10.1002/jocb.521>
- Liotard, J. F. (2005). *Postmoderno stanje*. Zagreb: Ibis-grafika.
- Lubart, T., i Getz, I. (2011). "Economic Perspectives on Creativity". U: Mark A. Runco, Steven R. Pritzker (ur.), *Encyclopedia of Creativity*, second edition, 429-434). Cambridge: Academia Press.
- Martinović-Bogojević, J. (2020). "Aspekti kolaborativne kreativnosti u nastavi glazbe u osnovnoj školi." *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 27, 1, 127-148. <https://doi.org/10.21464/mo.27.1.11>
- Maslow, A. H. (1962). "Creativity in self-actualizing people". U: A. Maslow (ur.), *Toward a psychology of being*, 127-137. New York: D. Van Nostrand Company. <https://doi.org/10.1037/10793-010>
- Miller, A. L., Lambert, A. D., & Speirs Neumeister, K. L. (2012). "Parenting Style, Perfectionism, and Creativity in High-Ability and High-Achieving Young Adults". *Journal for the Education of the Gifted*, 35, 4, 344-365. <https://doi.org/10.1177/0162353212459257>
- Moula, Z. (2021). "Academic perceptions of barriers and facilitators of creative pedagogies in higher education: A cross-cultural study between the UK and China". *Thinking Skills and Creativity*, 41, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100923>
- Nola, D. (1987). "Kreativni odgoj". U: R. Supek i sar. (ur.), *Dijete i kreativnost*, 9-14. Zagreb: Globus.
- Olubiński, A. (2008). "Aktywność ludzka jako składnik osobowości produktywnej (w świetle poglądów Ericha Fromma)". U: Guz, S., T. Sokołowska-Dzioba, i A. Pielecki (ur.), *Wielowymiarowość aktywności i aktywizacji*, str. 15-27. Warszawa: Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej.
- Perić, B. (2015). "Kreativnost u nastavi". *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*. 61, 1, 145-150.
- Piirto, J. (1998). *Understanding those who create*. Scottsdale, AZ: Gifted Psychology Press.
- Pugsley, L., i Acar, S. (2020). "Supporting Creativity or Conformity? Influence of Home Environment and Parental Factors on the Value of Children's Creativity Characteristics". *Journal of Creative Behavior*, 54, 3, 598-609.
- Perić, B. (2015). "Kreativnost u nastavi". *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 61, 1, 145-150.
- Pušina, A. (2014a). *Stil u psihologiji: Teorije i istraživanja*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Pušina, A. (2014b). "Kreativnost: jedan moguć pogled". *Naša škola*, 68, 238, 99-113.
- Pušina, A. (2020a). *Ljudska kreativnost: psihologijski modeli*. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Pušina, A. (2020b). *Navođenje na kreativnost: Psihologijski fundamenti*. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
- Rhodes, M. (1961). "An analysis of creativity". *The Phi Delta Kappan*, 42, 305-310.
- Robinson, K. (2011). *Out of our minds*. West Sussex, United Kingdom: Capstone Publishing.
- Runco, M. A. (2003). "Education for creative potential". *Scandinavian Journal of Educational Research*, 47, 317-324.
- Schubert, E. (2021). "Creativity Is Optimal Novelty and Maximal Positive Affect: A New Definition Based on the Spreading Activation Model". *Frontiers in Neuroscience*, 15, 1-15. <https://doi.org/10.3389/fnins.2021.612379>
- Shalvi, S., Gino, F., Barkan, R., i Ayal, S. (2015). "Self-serving justifications: Doing wrong and feeling moral". *Current Directions in Psychological*

- Science*, 24, 2, 125-130. <https://doi.org/10.1177/0963721414553264>
- Silverman, L. K. (2013). *Giftedness 101*. New York: Springer Publishing Company.
- Slatina, M. (2005). *Od individue do ličnosti: Uvođenje u teoriju konfluentnog obrazovanja*. Zenica: Dom štampe.
- Slatina, M. (2023). *O pedagogiji čovjeka: Od čovjeka kao bića učenja do učećeg društva. obrazovanja*. Bužim: Ilum d.o.o.
- Solé, L., Sole-Coromina, L., i Poole, S. (2020). "Mind the gap: Identifying barriers to students engaging in creative practices in Higher Education". *Journal of Work Applied Management*, 12, 2, 207-220. <https://doi.org/10.1108/JWAM-03-2020-0017>
- Spaemann, R. (2008). *Osnovni moralni pojmovi*. Svjetlo riječi, Sarajevo-Zagreb.
- Sternberg, R. J., i Lubart, T. I. (1996). *Defying the crowd: Cultivating creativity in a culture of conformity*. New York: Free Press.
- Sternberg, R. J. (2017). "Creativity from Start to Finish: A "Straight-A" Model of Creative Process and Its Relation to Intelligence". *The Journal of Creative Behavior*, 0(0), 1-13.
- Stojaković, P. (1986). *Razvijanje sposobnosti učenja*. Sarajevo: "Svjetlost" – OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Ščigala, K. A., Schild, C., i Zettler, I. (2020). "Doing justice to creative justifications: Creativity, Honesty-Humility, and (un)ethical justifications". *Journal of Research in Personality*, 89. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2020.104033>
- Treffinger, D. J. (1986). "Research on Creativity". *Gifted Child Quarterly*, 30, 1, 15-19. <https://doi.org/10.1177%2F001698628603000103>
- Vranjković, Lj. (2010). "Daroviti učenici". *Život i škola*, 56, 24, 253-258.
- Zhao, X., i Yang, J. (2021). "Fostering creative thinking in the family: The importance of parenting styles". *Thinking Skills and Creativity*, 41, 100920. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100920>
- Wang, L., i Murnighan, J. K. (2015). "Ethics and creativity". U: C. E. Shalley, M. A. Hitt, i J. Zhou (ur.), *The Oxford handbook of creativity, innovation, and entrepreneurship*, 245-260. New York: Oxford University Press.
- Welch G. F., i McPherson G. E. (2012). "Introduction and commentary: music education and the role of music in people's lives". U: McPherson G. E., Welch F. H. (ur.). *Oxford Handbook of Music Education* (str. 5-20). New York: Oxford University Press.
- Yeh, Y.-C. (2004). "The Interactive Influences of Three Ecological Systems on R&D Employees' Technological Creativity". *Creativity Research Journal*, 16, 1, 11-25. [10.1207/s15326934crj1601_2](https://doi.org/10.1207/s15326934crj1601_2)

الموجز

دور التربية في التجاوب مع إمكانات الإبداع

بيلما أليتش راميتش
أمينة سمايوفيتش

لا أحد يجادل في أهمية الإبداع الحيوية في الخطاب التربوي المعاصر، رغم أن هذا المفهوم يعالج اليوم نظرياً بأشكال متعددة جداً. وفي هذا الصدد، فإن مفهوم الإبداع يتوافق بشكل وثيق مع مفاهيم التجديد، والابتكار، والإبداع، والإمكانات، والاكتشاف، والموهبة، وتوليد الأفكار، والتفكير المتباين. ويحدد كل مفهوم من هذه المفاهيم بعض جوانب الأداء البشري التي يمكن أن تكون، وفي أغلب الأحيان، جزءاً من الإبداع، ولكنها ليست مرادفة له. إن تعريف الإبداع وفهمه بوصفه مفهوماً متعدد الفنون والأبعاد في التربية الحديثة أمر ضروري، لأن معرفة الإبداع وطبيعته تسهل وتسرع بشكل كبير عمليات التعلم والتدريس. يهدف هذا البحث إلى توضيح خصوصيات رعاية الإبداع وتنميته في البيئة الأسرية والمدرسة، مع التركيز على الشروط اللازمة للتقدم نحو التعلم والتدريس الإبداعي. يتطلب الإبداع في كلتا البيئتين الاجتماعيتين أشكالاً إبداعية من التعلم والتدريس؛ والتعرف على الإمكانيات الإبداعية، والتشجيع في عملية خلق الأفكار وأو المنتجات الإبداعية. يجب أن يكون العمل التربوي، في مجمله، بمثابة بحث عن إمكانيات الإبداع – والتجاوب معها، بما في ذلك المحفزات المتنوعة المهادفة إلى تنمية القدرات الداخلية. ومن خلال الفهم الشامل للإبداع في سياقات مختلفة، سيتم التركيز على المحددات والتوصيات الرئيسية لتطبيق التدريس الإبداعي في الممارسة التربوية.

الكلمات الرئيسية: التدريس الإبداعي، الإبداع، الفعل التربوي، البيئة الأسرية، البيئة المدرسية.

Summary

UPBRINGING AS A RESPONSE
TO THE POWER OF CREATIVITY

Belma Alić Ramić, Amina Smajović

The problem of creativity is a popular topic in contemporary discourse on upbringing, even though this term is theoretically established as a pluralistic idea. The term creativity is closely related to the terms: innovation, creation, potential, discovery, talent, generating ideas, and divergent thinking. However, we must stress that each of these identifies an aspect of human performance which may be and most often are a part of creativity, but none can be used as a synonym for the term creativity itself. Defining and recognising creativity as an interdisciplinary, multidimensional phenomenon is necessary for contemporary upbringing because knowing what it is can significantly enhance the process of learning and make it easier. The aim of this article is to elaborate particular qualities and aspects of nurturing creativity in both, family and school environments and to highlight some requirements which are necessary for making a step forward towards creative learning and teaching. Creativity requires particular creative aspects of learning and teaching in both social environments: identifying creative potentials, and encouraging the process wherein creative ideas or products can evolve. The process of upbringing as a whole should be a form of searching for potential creativity and a form of response to potential creativity. Most importantly it should include a variety of incentives with the aim of developing the inner strengths. By holistic understanding of creativity here we emphasised some key elements of creative learning and made some recommendations for the implementation of creative teaching in the upbringing practice.

Keywords: creative teaching, creativity, upbringing process, family environment, school environment